

רחיצה ביום טוב

הקדמה:

כל מלאכה שנאסרה בשבת נאסרה ביום טוב, מלבד 'מלאכת אוכל נפש' (צרכי אכילה והנאת הגוף). הפוסקים דנו אם בכלל זאת, מותר גם לחמם מים לרחיצה ביום טוב, וכן האם מותר לרחוץ ביום טוב במים שחוממו מערב החג. בדף זה נדון על עקרונות דין רחיצה ביום טוב. אולם, למעשה יש לדון על כל מערכת מים בפני עצמה, שכן לעיתים הרחיצה גוררת אחריה מלאכות נוספות האסורות מן התורה ומדרבנן. משום כך, על חייל המעוניין לרחוץ ביום טוב להיוועץ ברב היחידה.

שאלה: חייל שירד משמירה בצהרי יום טוב בו שורר עומס חום גבוה, האם רשאי להתקלח במים חמים?

א. מקור הדין

שמות פרק יב פסוקים טו, טז:

שָׁבַעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ... וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־ יַעֲשֶׂה בָהֶם אִךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבָדוּ יַעֲשֶׂה לָכֶם. פסוק זה מלמד, שמלאכה הנעשית לצורך אוכל נפש מותרת בראשון ושביעי של פסח, למדו מכאן חכמים שאף בכל שאר החגים שנאמר בהם "כל מלאכת עבודה לא תעשו", הותרה מלאכת אוכל נפש.

ב. חימום מים לרחיצה ביום טוב

רחיצה במים צוננים מותרת ביום טוב (כמו בשבת), נחלקו בית שמאי ובית הלל האם מותר לחמם מים לצורך רחיצה ביום טוב.

משנה ביצה פרק ב משנה ה:

בית שמאי אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו (לרחיצת רגליו) אלא אם כן ראויין לשתייה, ובית הלל מתירין.

רש"י על המשנה דף כא עמוד ב:

לא יחם אדם חמין - לרחוץ רגליו, אוכל נפש התיר הכתוב, ולא להבעיר אור בשביל רחיצה.

חידושי הרשב"א על המשנה דף כא עמוד ב:

טעמא דבית שמאי... אלא אם כן ראויין לשתייה ושהחם לשתייה ואם הותר רוחץ בהם רגליו.

❖ כיצד ביארו רש"י והרשב"א את דעת בית שמאי?

בראשונים הובאו כמה אפשרויות לבאר את דעת בית הלל שמתירים לחמם מים לרחיצת רגליו ביום טוב.

רמב"ם הלכות יום טוב פרק א הלכה טז:

רחיצה וסיכה הרי הן בכלל אכילה ושתייה, ועושין אותן ביום טוב, שנאמר 'אך אשר יאכל לכל נפש' - לכל שצריך הגוף, לפיכך מחמין חמין ביום טוב ורוחץ בהן פניו ידיו ורגליו.

בית הבחירה (מאירי) ביצה דף כא עמוד ב:

ובית הלל מתירין אף בשאינן ראויין לשתייה, שמתוך שהותרה הבערה לצורך אכילה הותרה לצורך דבר אחר, ובלבד שיהא צורך השוה לכל נפש, ומאחר שצורך כל נפש לרחוץ אף צורך כל נפש להחם.

ישנה משנה נוספת שלכאורה סותרת את המשנה ביצה הנ"ל:

משנה שבת פרק ג משנה ד:

מעשה שעשו אנשי טבריא, והביאו סלון של צונן (צינור של מים צוננים) לתוך אמה של חמין, אמרו להן חכמים: אם בשבת (המים שעברו בצינור והתחממו בשבת), כחמין שהוחמו בשבת - אסורין ברחיצה ובשתייה. ביום טוב (המים שעברו והתחממו ביום טוב), כחמין שהוחמו ביום טוב - אסורים ברחיצה ומותרין בשתייה.

❖ מהי הסתירה בין המשנה במסכת שבת למשנה במסכת ביצה?

הגמרא בשבת מבארת שאיסור רחיצה הנאמר שם הוא בכל הגוף:

תלמוד בבלי שבת דף לט עמוד ב:

מעשה שעשו אנשי טבריא. מאי רחיצה (שעסקין בחמי טבריה)?... אמר רב איקא בר חנניא: להשתטף בהן כל גופו עסקין.

רש"י על הגמרא ד"ה והאי תנא:

ואי ביום טוב - כחמין שהוחמו ביום טוב ואסור ברחיצה, דאפילו בית הלל לא שרי להחם ביום טוב אלא לפניו ידיו ורגליו, אבל לשיטוף כל גופו - לא.

נחלקו הראשונים מהו טעם החילוק שרחיצת כל גופו אסורה במים שהוחמו ביום טוב ואילו רחיצת פניו ידיו ורגליו מותרת:

תוספות מסכת ביצה דף כא עמוד ב:

לא יחם אדם חמין אא"כ ראויין לשתייה - ... ובית הלל מתירין, ודוקא לרגליו אבל לכל גופו מודה דאסור, **דדבר השוה לכל נפש בעינן** (הבערה שהותרה אף לדבר שאינו צורך אוכל נפש, הוא דווקא בדבר השווה לכל נפש), וזה אינו ראוי אלא לבני אדם מעונגין, אבל ידיו ורגליו שוה לכל נפש.

המשך הרמב"ם הנ"ל:

מחמין חמין ביום טוב ורוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל כל גופו אסור **משום גזירת מרחץ**.

בפירוש זיו משנה על הרמב"ם מבאר, מה היא 'גזרת מרחץ' שכתב הרמב"ם:

זיו משנה על הרמב"ם:

ואיזה גזירת מרחץ איתא ביום טוב כיון דאמר דהרחיצה היא שוה לכל נפש ומותרת ביום טוב, אבל הכוונה הוא משום גזירת מרחץ דשבת... דהגזירה היא אטו שבת... גזרו על הרחיצה שמא יבא להחם גם בשבת.

❖ מהי 'גזרת מרחץ' שעליה דיבר הרמב"ם?

❖ **חימום מים לרחיצת כל הגוף ביום טוב - אסור מן התורה או מדרבנן (לתוספות ולרמב"ם)?**

❖ **יש מהפוסקים הסוברים שכיום שרחיצה היא דבר שגרתי, היא נחשבת ל'דבר השווה לכל נפש'. לפי מי מהראשונים יותר במציאות זו לרחוץ ביום טוב ולפי מי יש לאסור?**

שו"ת דבר חברון אורח חיים סימן תקלח:

אין להתיר לחמם מים ביום טוב בימינו על אף שזה שווה לכל נפש, לחשוש לדעת הרמב"ם שתמיד אסור, לבד מימים חמים - יש להקל, כשיטת התוספות, ולהתיר.

המשנה ברורה מעיר על דברי הרמ"א:

משנה ברורה על הרמ"א ס"ק יח:

יש אוסרין בכל ענין - ... ודוקא כל גופו כאחד, אבל אבר אבר לכולי עלמא מותר לרחוץ... ועיין באליה רבה שכתב, דרוב הפוסקים סבירא להו כדעה ראשונה, אלא שנוהגין לאסור, ואין לשנות המנהג:

❖ **כמי פסק השולחן ערוך וכמי פסק הרמ"א?**

ד. רחיצה למצטער ביום טוב

שו"ת דברי יציב ליקוטנים והשמטות סימן לד:

הנה בלשון הרמ"א שם יש אוסרים בכל ענין וכן נוהגין, וכתב באליה רבה סק"א שדקדק (הרמ"א) לכתוב נוהגין אבל מדינא נראה לי עיקר כפסק הבית יוסף דאפילו כל גופו בבת אחת מותר... ואם כן, במקום צער בודאי שיש לסמוך על רוב רובן של הפוסקים דסבירא ליה דרחיצה מותר ביום טוב (במים שהוחמו מערב יום טוב), והיינו משום דלא הוי שבות כלל ורק גזירה משום שהבלגין היו מחמין אותן בשבת וכו'... וע"כ לא גזרו רק בשבת ולא ביום טוב, ולכן גם לענין מצטער יש לומר דקיל משאר שבותים שלא התירו אלא בחולה ממש לשיטת הסוברים כן בס"ח סעיף י"ז (קל יותר משאר שבותים ועל כן נתיר אף למי שאינו חולה).

ה. רחיצה ביום טוב במים שהוחמו מדוד שמש

חזון עובדיה יום טוב מהלכות יום טוב הלכה יב:

ומים שהוחמו בדוד שמש, מותר להתרחץ בהם כל גופו ביום טוב (כדין מים שהוחמו מערב יום טוב).

❖ **חשוב, מהו הנימוק לפסק הגר"ע יוסף? האם דבריו מוכרחים?**

ו. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

א. מותר לחמם מים ביום טוב לצורך רחיצת פניו, ידיו ורגליו, אך לא לרחיצת כל גופו.

ב. ביום טוב, מותר למנהג הספרדים לרחוץ כל גופו בבת אחת, במים שחוממו מערב יום טוב, ולמנהג האשכנזים מותר לרחוץ את כל גופו שלא בבת אחת אלא אבר אבר, וכן ניתן לרחוץ את כל גופו במים פושרים (מים שאין רגילים ליהנות מחומם בעת הרחיצה) כשאין דוד חשמלי דולק המחמם בחג עצמו.

ג. במקום צער, כגון ששב ביום טוב מפעילות מפרכת וממושכת, והלכלוך והזיעה מעיקים עליו ביותר, ומונעים ממנו לתפקד כראוי, ולא רק גורמים לו לתחושת אי-נעימות קלה, רשאי לרחוץ אף את כל הגוף במים שהתחממו ביו"ט (בהיתר).

ד. מים שהתחממו ביום טוב עצמו בדוד שמש, דינם כמים שהוחמו מערב יום טוב.

ה. למרות האמור לעיל, למעשה יש להימנע מלהשתמש ביום טוב במים חמים ממערכות חשמליות שונות, מחשש לתקלות שונות (שמא ישתמשו בהם בשבת או שמא ישתמשו במערכות שאין היתר להשתמש בהם ביום טוב), ובמקום צורך גדול יש להתייעץ עם רב היחידה.

והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד בתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן
בתיבה ועריכה: ט' ר' יצחק ענתבי
הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

ג. רחיצה במים שהוחמו בערב יום טוב

נחלקו הראשונים בדיון רחיצה ביום טוב במים שהוחמו בערב יום טוב. לדעת הרי"ף רוב הראשונים, במקרה כזה מותר לרחוץ את כל הגוף:

רי"ף על המשנה ביצה הנ"ל דף יא עמוד א:

ולענין רחיצה ביום טוב בחמין שהוחמו מערב יום טוב, חזינו לגאון דקא כתב הכי, דההיא דאמרינן (בשבת לט, ע"ב) לא ירחץ אדם כל גופו בשבת בחמין שהוחמו מערב שבת, דוקא בשבת, אבל ביום טוב שרי לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו מערב יום טוב, דלאו דבר שחייבין עליו משום שבות, ולא משום רשות, ולא משום מצוה היא, אלא גזירה היא (שלא ירחץ בשבת בחמין שהוחמו מערב שבת) וכי גזרי בשבת אבל ביום טוב לא.

הר"ן מעיר על דברי הרי"ף:

הר"ן על הרי"ף:

ומיהו דווקא חוץ למרחץ אבל במרחץ אסור (משום 'גזירת הבלגין' שגזרו חז"ל, שהיו מחממים מים בשבת ואומרים שחממו מערב שבת).

לעומת זאת, הרא"ש אסר את רחיצת כל הגוף, גם בחמין שהוחמו מערב יום טוב:

רא"ש שבת פרק ג סימן ז:

(שבת מ, א) אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא, בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת, התחילו הבלגין לחמם חמין בשבת [ואמרו מערב שבת הוחמו], אסרו להן החמין והתירו להן את הזיעה, ועדיין היו רוחצין בחמין ואומרים מזיעין אנחנו, אסרו להם את הזיעה והתירו להם חמי טבריא... ואלו הגזירות היו אף ביום טוב, דהא ברייתא ביום טוב איירי. דקתני מעשה במרחץ של בני ברק שפקקו נקביו מערב יום טוב, ועלה קמסיק (ועל ברייתא זאת מסיימת הגמרא) משרבו עוברי עבירה, ומייתי מהא דרבי יהושע בן לוי (ומביאה הגמרא את דברי רבי יהושע בן לוי לבאר מהו משרבו עוברי עבירה) בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת, אלמא דעל (כל) שבת ויום טוב גזרו כאחד.

אמנם, הריטב"א התיר רחיצת כל הגוף אבר אבר:

חידושי הריטב"א שבת דף מ עמוד א:

תניא כוותיה דשמואל, חמין שהוחמו מערב שבת למחר רוחץ בהם פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו אבר ואבר, ואין צריך לומר חמין שהוחמו ביום טוב... ומדלא קתני ואין צריך לומר חמין שהוחמו מערב יום טוב, שמעינן דבחמין שהוחמו מערב יום טוב מותר לרחוץ כל גופו אבר ואבר לכל הפחות.

❖ **מהם דעות הראשונים בדיון רחיצה ביום טוב במים שהוחמו בערב יום טוב? מהיכן למד כל אחד מהראשונים את שיטתו?**

פסיקת השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקיא סעיף ב:

אבל במים שהוחמו מערב יום טוב, מותר לרחוץ כל גופו אפילו כאחד, מיהו דוקא חוץ למרחץ, אבל במרחץ אסור.

הגה: ויש אוסרים בכל ענין, וכן נוהגין.

